

Bevlogen Rentmeesterschap

Lezing ter gelegenheid van de verkrijging van de museale status van Huys Auerhaen van de Stichting Huys Auerhaen

Alkmaar, 16 november 2018

Door prof. dr. Theo Schuyt, hoogleraar filantropische studies,
Vrije Universiteit Amsterdam

Enkele citaten om mee te beginnen. Veldheer stelt in de historische studie over de periode 1851 – 1985 het volgende: “Veel voorzieningen op het terrein van de kunsten zijn tot stand gekomen op initiatief van liefhebbers: (meestal welgestelde) burgers, kooplieden, bankiers en handelaren; de rol van particulieren als mecenas is evident.” (Veldheer 1994). Het altaarstuk van Maarten van Heemskerck en de financiering ervan door gegoede burgerij hier in Alkmaar mag als een ouder voorbeeld genoemd worden.

De studie “Noch markt, noch staat” van het Sociaal en Cultureel Planbureau bevat eveneens een historische analyse van Veldheer getiteld: ‘Domeinen van particulier initiatief en overheidsbemoeyenis’: “Opvallend is, dat de adel in Nederland geen grote rol heeft vervuld...Het is vooral de zelfbewuste burgerij geweest die culturele initiatieven heeft ontwikkeld.....Het meest bekend is de oprichting van het Concertgebouw ... Een ander voorbeeld vinden we in Haarlem, waar in 1780 begonnen is met de bouw van het eerste museum in Nederland (het Teylers Museum). Pieter Teyler van der Hulst had in 1756 bij testament een

wetenschappelijk instituut met een studiecollectie laten oprichten. Dit patroon zien we vaker terug: een particuliere verzamelaar van kunstvoorwerpen regelt in zijn nalatenschap de oprichting van een museum waarin zijn voorwerpen kunnen worden ondergebracht en daarmee voor het publiek toegankelijk worden. ....De zorg voor de kunsten is bijna altijd een zaak geweest van bevlogen individuen. Aan het eind van de negentiende eeuw zien we een verschuiving optreden van particulieren naar overheden als gevolg van financiële factoren..... Vanwege de klassieke grondrechten is de overheidsbemoeienis tot op de dag van vandaag terughoudend als het om de inhoud van de kunstuitingen gaat, terwijl haar financiële bemoeienis in verhouding daarmee groot is te noemen". (Veldheer 2001).

Daar is in de Geefwet van 2012 en de daarop volgende bezuinigingen op de cultuur van toenmalig staatssecretaris Halbe Zijlstra in 2013 een beleidswijziging ingezet. Culturele instellingen moesten zich bekwamen in het zelf genereren van inkomsten uit de markt. Daartoe werd "cultureel ondernemen" door de overheid gestimuleerd. Daarnaast moesten de instellingen zich ook gaan richten op fondsenwerving, geholpen met onder andere het door de overheid gefinancierde project "wijzer werven".

Deze overheidsmaatregelen lijken te veronderstellen dat als de overheid minder doet, verwacht wordt dat particuliere initiatieven het wel zullen overnemen. Niets is echter minder waar.

Sinds 1992, toen er van bezuinigingen geen sprake was, is er in Nederland een wederopstanding van particuliere initiatieven waarneembaar, die internationaal bekend staat als filantropie. Maatschappelijk initiatief, los van de overheid ten gunste van de samenleving, het algemeen nut.

Naoorlogse welvaart, demografische factoren, maar vooral ook de cultuur van “Do it Yourself” hebben geleid tot een sector filantropie, waar het Kabinet Rutte in 2011 een Convenant van respectvolle wederzijdse erkenning en bereidheid tot samenwerking heeft gesloten (“Convenant Ruimte voor geven”).

De titel van het boek van Steenbergen weerspiegelt deze actualiteit van vandaag: “De nieuwe mecenas. Cultuur en de terugkeer van het particuliere geld” (Steenbergen 2008).

‘Do it yourself’. Daar zijn wij vandaag getuige van. Als je je inzet voor cultuur of het behoud ervan dan zijn daar in de theorie vele verklaringen voor te vinden. Een bekende is die van Pierre Bourdieu, die in zijn boek “Distinction” een analyse maakt hoe je je maatschappelijk kunt onderscheiden en je plaats op de prestige –ladder, de sociale stratificatie, kunt aangeven. Ook hoe je die status en aanzien kunt verkrijgen. Dat kan, volgens Bourdieu op drie manieren. Ten eerste door het vergaren van geld, van kapitaal, van vermogen; ten tweede door het verwerven van cultureel kapitaal en ten derde door te investeren in relaties, in sociaal kapitaal.

Zonder dieper op deze theorie in te gaan, biedt deze inzicht in een verschijnsel dat cultuur gebruikt kan worden als instrument om je als individu te onderscheiden van anderen.

Er is echter ook een andere theorie waarin cultuur wordt beschouwd als een essentieel onderdeel van alle samenlevingen, dat in zichzelf waard is, waardevol is om bewaard en behouden te worden. Cultureel antropoloog Van Baal stelt in zijn studie 'De boodschap van de drie illusies' dat kunst en cultuur in alle samenlevingen – primitief of ontwikkeld – aanwezig is. Kunst en cultuur vervullen, evenals religie en sport, de maatschappelijke functie om de dagelijkse werkelijkheid te kunnen overstijgen. Een maatschappelijk systeemvereiste, los van individuele belangen of distinctiedrang. Misschien treffend verwoord in de term "erfgoed", of cultureel erfgoed. Als deze gedachtegang of visie wordt gevolgd, dan zijn particulieren die deze visie aanhangen de bewaarders van dat erfgoed. Het zijn de rentmeesters, die zichzelf als tijdelijke dienaren van het hoge goed zien en zich dienovereenkomstig gedragen, er over spreken en het presenteren. De cultuur, het erfgoed, het kunstvoorwerp, de wooncultuur staat centraal, niet de dienaar ervan.

Beste Harold en Mark, het is een eer vandaag een bijdrage aan deze feestelijke opening te leveren. De titel ervan luidt "bevlogen rentmeesterschap"; het is jullie op het lijf geschreven. Mede namens Monique wil ik jullie hiermee van harte feliciteren.

Literatuur

Baal, J. van. (1972). *De boodschap der drie illusies. Overdenkingen over religie, kunst en spel*. Assen: Van Gorcum

Convenant 'Ruimte voor geven' (2011). Den Haag: Rijksoverheid

Bourdieu, P. (1984). *Distinction*. London: Routledge.

Steenbergen, R. (2008). *De nieuwe mecenas. Cultuur en de terugkeer van het particuliere geld*. Amsterdam/ Antwerpen: Uitgeverij Business Contact

Veldheer, V. (1994). *Kantelend bestuur; onderzoek naar de ontwikkeling van taken van het lokale bestuur in de periode 1851 – 1985*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Veldheer, V. (2001). 'Domeinen van particulier initiatief en overheidsbemoediging'. Pp. 63-85. In: A. Burger en P. Dekker (Red.). *Noch markt, noch staat. De Nederlandse non-profitsector in vergelijkend perspectief*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.